

Dr. Mehmet HALIMI

**NË PERIUDHËN E LIDHJES SHQIPTARE TË PRIZRENIT
ZURI FILL EDHE FORMIMI I NJË GJUHE LETRARE
KOMBËTARE**

(Diskutim lidhur me kumtesën e akademik Alfred Uçit "Zhvillimi i mendimit politik dhe i kulturës gjatë Lidhjes së Prizrenit")

Autori i kësaj kumtese vijëzon qartë, saktë dhe kuptueshëm zhvillimin e mendimit politik dhe të kulturës shqiptare në përgjithësi, e të gjuhës në veçanti gjatë periudhës së Lidhjes së Prizrenit e pas saj, duke zënë në gojë përfaqësuesit më eminentë të Rilindjes Kombëtare, siç ishin Sami Frashëri, Pashko Vasa, Hoxhë Tahsini, Koto Hoxhi e shumë të tjerë, të cilët i dhanë impuls, kahe dhe orientim mendimit politik të kohës së Lidhjes, që shërbeu si superstrukturë shoqërore në ndërtimin e kulturës kombëtare në përgjithësi dhe të kulturës gjuhësore në veçanti. Ata me veprat e veta zgjuan ndjenjat dhe vetëdijen kombëtare që populli ynë ta dojë, ta ruajë e ta kultivojë çdo gjë që ishte shqiptare. Rëndësi të veçantë ata i dhanë edhe faktorit gjuhë, sepse gjuha është faktori që e shquan një popull apo një komb nga popujt e kombet e tjera. Mu në këtë kohë filloi edhe lëvrimi e përpunimi i gjuhës, u zhvillua ndjenja e dashurisë ndaj gjuhës sonë amtare dhe dialekteve ta saja të pasura me thesar leksikor.

Në këtë drejtim u shqua puna kolosale e leksikologut tonë të njohur Konstandin N. Kristoforidhi. Kështu, gjuha në shërbim të detyrave kombëtare u bë strumbullar i punës së palodhshme të Kristoforidhit.

Puna e Kristoforidhit në hartimin e Fjalorit shqip-greqisht nuk ishte punë e rastit e pa ndonjë qëllim të caktuar në fushën e kulturës kombëtare shqiptare. Ai ishte i vetëdijshëm se fjalori ishte kulmar i gjuhës shqipe, prandaj i hyri kësaj pune me zell, me vullnet e me përkushtim të madh, duke hequr mundime të mëdha fizike, materiale e psikike, por të gjitha këto i përballoi me durim të pathyeshëm deri në kurorëzimin e plotë të veprës në fjalë, e cila, pa të keqen e autorit, nuk e pa dritën e botimit për të gjallë të tij, por dhjetë vjet pas vdekjes, më 1904.

Ndonëse Fjalori i Kristoforidhit ka një histori të gjatë prej fillimit të hartimit e deri te kurorëzimi i botimit, vepra në fjalë kreu misionin e

vet të caktuar në fushën e kulturës së shkrimit të gjuhës shqipe në atë kohë. Me Fjalorin e hartuar Kristoforidhi i dha një armë të fuqishme Lëvizjes Kombëtare në luftën kundër atyre që i mohonin vlerat kulturore të popullit shqiptar,¹ sepse “ Fjalori... është më e madhja dhe më e vjejtura librë që ka parë kombi shqiptar”,² duke pasur si parim të sigurt se “ shpirti i një kombi është gjuha që e flet; me anë të saj bëhet lidhja ndërmjet njerëzve që e flasin, po gjuha nuk arrin vetëm të flitet, ajo lipset edhe të shkruetë”,³ sepse gjuha ruhet atje ku shkruhet.

Në hartimin e Fjalorit të vet Kristoforidhi përcaktoi dy kritere themelore:

1. Të përjashtohen fjalët e huaja, të cilat nuk bënin pjesë në brumin e gjuhës shqipe, duke mënjeluar turqizmat e sllavizmat, duke shtuar në këtë mënyrë besimin e tij se shqipja ishte e zonja t'i përballonte kërkesat e kohës si gjuhë e shkrimit dhe e kulturës, pa pasur nevojë të madhe për fjalë të huaja, dhe
2. Gjuhën e shkruar për herë të parë do ta vërë mbi bazën e gjuhës popullore. Në këtë drejtim ai më se njëzet vjet mbledhi thesarin leksikor nga goja e popullit me dashuri dhe kujdes, duke vënë në dukje vitalitetin dhe plasticitetin e gjuhës së popullit. Ai vetë e shkroi dhe vuri në përdorim fuqinë e saj shprehëse, madje në të dy dialektet e shqipes. Ai synonte drejt njësimi të gjuhës në një gjuhë të përbashkët letrare kombëtare, sepse njësimi i gjuhës do t'i prapaprinte edhe njësimi të kombit.

Prapa këtyre qëllimeve bivalente qëndronte qëllimi boshtor i ndjenjës patriotike, që kishte për shprehje një orientim të ri kulturor, që po gjallërohej në vetëdijen e lëvizjes mendore shqiptare për ruajtjen e pasurisë leksikore me shekuj në gojën e popullit. Një punë e këtillë e Kristoforidhit dëshmon për një Lëvizje të mendimit të kulturës shqiptare në fushën e gjuhësisë dhe leksikologjisë, që shoqërohej në kontekstin e gjerë të lëvizjes së Rilindjes Kombëtare të epokës së Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. Prandaj, mund të thuhet se

¹ Xhevat Lloshi, Të dhëna dokumentare të reja mbi veprimtarinë e V. Meksit, G. Gjirokastrit dhe K. Kristoforidhit, stud. Fil.nr. 1974.

² “ Drita “, 22 prill 1905.

³ Mendimi politik shoqëror i Rilindjes Kombëtare Shqiptare, Tiranë, 1971, f.234.

kjo periudhë e Lëvizjes Kombëtare karakterizohet me dëshminë konkrete të vlerave të gjithmbarshme të kulturës kombëtare shqiptare, duke iu kundërvënë atyre që mohonin këto vlera të kulturës shpirtërore e materiale.

Pra, Kristoforidhi në mbështetje të të folmeve dialektore, nga të cilat thithte thesarin leksikor mu si bleta nektarin e luleve, synonte afrimin, përpunimin dhe ngritjen e dialekteve në një variant letrar. Sepse, sipas mendimit tim, të folmet popullore dhe gjuha letrare qëndrojnë në raporte të ngushta njëra me tjetrën pikërisht si qumështi e ajka. Nuk mund të ketë ajkë pa qumësht, por as qumësht të mirë nuk mund të ketë pa ajkë. Nuk mund të ketë gjuhë letrare pa të folme dialektore, nga të cilat si nga gurrat gjuha letrare vijimisht pasurohet, njomësohet e freskohet, duke u ngritur në një gjuhë të kulturës, artit dhe shkencës. Pra, nga kumtesa e akademik Alfred Uçit mësojmë se në periudhën e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit zuri fill edhe formimi i një gjuhe letrare kombëtare, e që u kurorëzua me Konsultën gjuhësore të Prishtinës (1968), ndërsa u kodifikua dhe u zyrtarizua me Kongresin e Drejtshkrimit (1972). E përgëzojmë autorin për një kumtesë të ngjeshur me fakte dhe argumente gjithëpërfshirëse, e cila më cyti që të diskutoj në këtë frymë dhe në këtë drejtim.